

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2015/2.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **BLIJVEN KIJKEN. DE VERZAMELDE
KUNSTBESCHOUWINGEN VAN
BERNARD DEWULF**

Toewijdingen. Verzamelde beschouwingen van Bernard Dewulf (Brussel, 1960) is, mocht u al het tegendeel verwachten, geen oude wijn in nieuwe zakken. Zijn drie eerder uitgegeven essaybundels zijn niet meer als zodanig te herkennen. Sommige essays werden lichtjes aangepast en alle opgenomen teksten zijn, tezamen met zes niet eerder gebundelde, danig herschikt. Opdat een nieuw verband aan het licht zou worden gebracht. Dat nieuwe verband, daar is het mij om te doen.

In het voorwoord vertelt Dewulf hoe, in zijn dagelijks leven, de dingen bestaan. Hoe in de schrijfkamer de leeslamp en de archiefkast hem *omgeven*, hoe een schilderij en een collage hem *omringen*. Alle als “ding onder de dingen”. Met dit verschil:

Het schilderij en de collage aan de muur zijn openingen. Gaten in de muur.
Kijkgaten. Waarin het kijken zelf te zien is.
Ik bedoel, die dingen aan de muur werpen elk een blik in mijn kamer die niet de mijne is, het is de blik van hun makers, die ik ken, die ik koester en die ik om me heen wil omdat hij me regelmatig herinnert aan de aandacht die het begin is van alle schepping. De aandacht van andere ogen, die de mijne regelmatig herinneren aan hun plicht.

Die andere ogen verstoren de “vertrouwde” blik. En dwingen terug te kijken. Dit even erotiserende als ernstige kijkspel houdt Dewulf bezig

Toewijdingen brengt talrijke beschouwingen bijeen die Bernard Dewulf in twee decennia heeft geschreven. Wat ze verbindt: de lust. Zoals daar zijn:

kijklust, leeslust, denkluist, formuleringlust. “De zucht van de essayist”, zegt Willem Jan Otten, ook essayist, “gaat gepaard met het verlangen om gedachten te delen, te ontlokken en te genereren. Het is de voortzetting van de voortplanting met andere middelen.”

Het lijkt me op het lijf van Dewulf geschreven. Of ik nu zijn toneelteksten, columns, gedichten of essays lees. Het staat, ietwat anders geformuleerd, in *Toewijdingen*, in een notitie over Marcel Duchamp. Hoe toegewijd hij moet zijn geweest, aan het geringste en aan de zinnelijkheid en “dat alleen zinnelijkheid enige zin kan geven aan het bestaan”. Het lijkt me even existentieel voor Duchamp als voor Dewulf zelf. Duizend-en-één zinnen in *Toewijdingen* bezingen het geringste dat in zijn zinnelijkheid groots kan zijn: een verfvlieg, tegenlicht, oestergoesting.

Dewulf beheerst de kunst van het verenigen, de zinnelijke daad bij uitstek. Hij verbindt, door middel van zijn blik en zijn taal, schijnbaar *ad random* bekeken, dingen met elkaar. Opdat het zich met mij, lezer, zou verbinden. Dat is wat dit boek uniek maakt en zijn bestaansrecht geeft. Het is al af te leiden uit zijn compositie: vier delen, telkens ‘Gezichten’ geheten, vervlechten zich met vier andere delen.

“Gezicht” is het vermogen tot het waarnemen van lichtindrukken. In de betekenis van uitzicht, stadsgezicht of landschap verwijst het naar een ruimte die men overzien kan. Het is ook synoniem voor gelaat en gelaatsuitdrukking. Weliswaar verouderd, kan het droomgezicht, visioen betekenen.

In het middelpunt van ieder essay staat een schilder, fotograaf, beeldhouwer of tekenaar en diens werk. Ik lees over het licht zoals Bonnard en Hopper het in schilderijen hebben vereeuwigd, over de landschappen van De Keyser en De Cordier, over zelfportretten van Spilliaert en Delrue.

In vier stappen overbrugt Dewulf een tijdspanne van de negentiende eeuw tot vandaag. Van Gustave Courbet (1819-1877) tot Koen Van den Broek (*1973). Uiteraard vanuit zijn “gezichtspunt”, hoe zou het anders kunnen. En uiteraard betreft het een selectie, op basis van zijn agenda. En altijd, haast obsessief, gestut door research en analyse.

Dewulf bedoelde niet “een kunstgeschiedenis” te schrijven, laat dat duidelijk zijn. Zoals hier geschikt reiken de ‘Gezichten’ echter nogal wat inzicht aan. En uitzicht. En overzicht. Op zo’n indringende wijze

dat ik het boek, deels als grapje, deels bloederstig, wel eens mijn “kijkbijbel” wil noemen.

De hiervoor beschouwde kunstenaars, hun leven en werk, zijn niet enkel het doel, ze zijn tegelijk middel tot iets “anders”. Als “kijkgaten” omringen ze telkens één van de vier andere delen, respectievelijk ‘Op reis’, ‘De zee’, ‘Trekvogels’ en ‘Zinnen’. Zoals Dewulf me meevoert naar plaatsen waar, hem dierbare, kunstenaars gewoond, gekeken en gewerkt hebben. Telkens treft mij hoe hij ze, over onze verschillende tijdzones en ruimtes heen, weet te rijgen aan zijn leven en het mijne. Zoals in het deel ‘De zee’. De meeuwen krijsen als echo’s uit ‘Als een duizeling’, een eerdere tekst over De Staël, en als voorbodes van ‘De driedaagse van de meeuwen’, een latere brief aan De Cordier. In het deel ‘Trekvogels’, in een passage over Dewulfs eigen schrijfpraktijk, echoën de strijkbewegingen van de verf, die van Hodgkin bijvoorbeeld: “Er zit, wat mij betreft, weinig anders op dan ook de woorden zo beweeglijk als mogelijk te houden(...)”. In het deel ‘Zinnen’ worden verbanden gelegd tussen schrijven en tekenen, liefde en lust. Hoe ongerijmd dit ook moge klinken: al lezend worden ontelbare “loopbruggetjes” uitgeworpen, terwijl er van alles kan resoneren. Dankzij de compositie, en dankzij de taal. De reikwijdte van een woord als “kijkgat” kan mij ten zeerste vervoeren. Dat laat zich in het hele boek zien, in talloze variaties. Vijf voorbeelden, lukraak gekozen:

- Over de *Objets* van Fautrier, die “in het vacuüm van het doek lijken te ontwaken”.
- Over Pierre Bonnard: “Om aan een schilderij te beginnen, zei Pierre Bonnard, moet er een lege ruimte in het midden zijn.”
- Over zelfportretten van Spilliaert: “Wat zegt Spilliaert hier meer dan de afgrondelijke leegte van zijn oogkassen? Wat hebben zijn vele spiegels hem in wezen bijgebracht? Wat doen ze meer dan eindeloos een vacuüm reflecteren?”
- Over Over Johan Tahon: “De afgrond is niet per se iets dieps, iets vers, iets afwezigs. Het is net zo goed het dichtbijge, de omgeving, de medemens, de andere. Of wijzelf.”
- Over Over een perforator: “Soms maakt zo’n perforator zijn gaatjes bijna glijdend, ander keren moeten ze er kreunend in geramd

Jan De Maesschalck, *Untitled*, 2013, 36,5 x 45,5 cm, acryl en acrylmedium op papier © Zeno X Gallery Antwerp / Foto: Peter Cox.

worden. Sommige dagen zou ik perforerend willen doorbrengen.”

Bij dat laatste moet ik lachen. Toch kan ik niet om een dieperliggende stuwning heen, een tegenstroom die mede de kracht van dit boek uitmaakt, even existentieel als de schoonheid van het zinnelijke. Ik bedoel, eenzaamheid, melancholie. Ik kom veel eenzaamheid tegen in dit boek. En ik vraag me af: de eenzaamheid van talloze kunstenaars, die me diep kan raken in dit boek, hoe verschillend is zij van die van een man op een rustbank in de bocht van Oostende? Want: “De eenzaamheid is er zoals alles er is op een heldere wintermiddag. Als niets anders. Als van niets het tegendeel. Als de keerzijde van sneeuw: sneeuw.” “Ik zie er voorlopig één uitweg uit”, schrijft Dewulf, “met twee parallelle stroken: verwondering en toewijding.”

In het sluitstuk van dit ontgensprekelijk magistrale boek, bij een foto van Twombly, vergelijkt Dewulf zijn blik met die van een kartuizer. Beiden, ieder in het eigen leven, staan aan het raam te kijken: “Zou hij naar een hogere saamhorigheid kijken en ik

naar een plaatselijke afzondering? Hij naar nadering, ik naar verwijdering? Hij naar vereniging, ik naar verdeeldheid? Of kan dat verschil even verzoend worden in het toekijken zelf?”

Ik kijk op, van mijn schrijftafel, werp een blik uit mijn raam. Een zin klinkt nog na: “Het is tegelijk binnen en buiten zijn. Het heeft iets geruststellends en we vallen niets lastig.” En ik grijns. Waarop ik bedenk: is het raam niet het meest vertrouwde en wonderlijke kijkgat voor ons allemaal?

Blijven kijken, blijven kijken.

YELLA ARNOUITS

BERNARD DEWULF, *Toewijdingen. Verzamelde beschouwingen*, Atlas Contact, Amsterdam, 2014, 560 p.